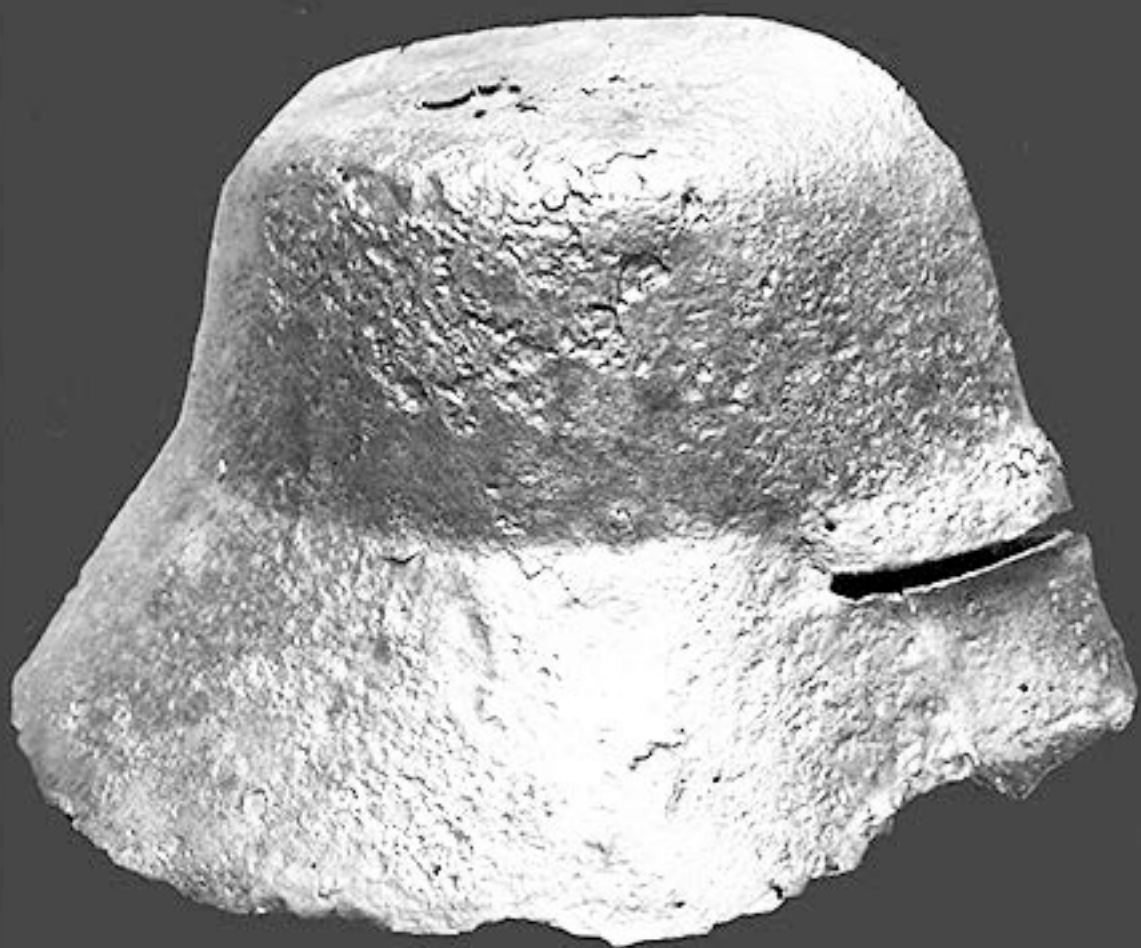

Смедеревски зборник

број **6**

СЕПАРАТ

Сања Пилиповић

Почасни натпис аугустала са Смедеревске тврђаве (IMS II 63)

Апстракт: У раду је проучаван, данас изгубљен, почасни натпис једног аугустала који је некада био узидан у Смедеревску тврђаву. Ради се о једном од ретких помињања аугустала у Горњој Мезији. Сагледано је, колико је то било могуће, порекло, социјални статус, као и веза овог аугустала са административном управом града.

Кључне речи: натпис, аугустал, Горња Мезија, Виминацијум.

Бројни римски споменици као што су скулптуре божанстава, надгробне стеле и делови саркофага уграђени су у Смедеревску тврђаву.¹ Нажалост, неки од њих су данас познати само из литературе, а поуздано се зна да су такође били узидани у ову средњовековну тврђаву. Такав је био и фрагмент са почасним натписом једног аугустала и думвира (*IMS II 63*),² који нам доноси важне податке о животу аугустала на овом простору у другој половини II и III века, то јест у време када се датује.

---

1 С. Цветковић, „Античка пластика Смедеревске тврђаве – преглед досадашњих истраживања“, *Смедеревски зборник 2*, Смедерево, 2009, 29–44; Б. Цветковић, „Античке сполије на зидинама Смедеревског замка и града“, у М. Спремић, *Паг српске десетогодине 1459*, Београд, 2011, 393–413.

2 *CIL III 6308=8114; IMS II 63; EDH 35748.*

Овај изузетно важан, данас изгубљени, натпис публикован је у корпусу епиграфских споменика *Corpus Inscriptionum Latinarum* (CIL III 6308=8114), и након тога у корпусу епиграфских споменика из Виминацијума (*IMS* II 63). Међутим, изворни податак о постојању овог натписа датира још са почетка XVIII века и на њему треба захвалити Едмунду Чизалу, енглеском антиквару и капелану у Смирни, у Турској, у периоду од 1698. до 1702. године.³ Чизал је, путујући по Турској и Грчкој, сакупио античке натписе и вероватно је на једном од својих путовања посетио и Семендрију, када је и видео овај натпис узидан у тврђаву. Чизал је 1728. год. публиковао први волумен књиге *Antiquitates Asiaticae*,⁴ а највећи део натписа му прослеђује Вилијам Шерард, ботаничар и конзул у Смирни, изузетни познавалац античке културе.⁵ Чизал је потом почео да припрема и други том, такође уз Шерардову помоћ у прикупљању материјала, али је, међутим, успео да припреми само дванаест страница текста. Након његове смрти, текст рукописа прелази у посед заљубљеника у антику Џона Варда, потом и Ричарда Мида, да би након Мидове смрти рукопис прешао у руке Ентони Ескјуа од кога га купује Британски музеј, где се овај манускрипт чува под бројем VM MS add. 5106.⁶ Управо у овом манускрипту чува се и белешка о изгубљеном натпису некада узиданом у тврђави у Смедереву. Натпис је заведен под бројем 5106 f. 2.⁷ За постојећи коментар уз натпис Крафорд у својој студији истиче да је додат непознатом руком.⁸ Највећем броју страна иначе у овом манускрипту додата је и еквивалентна копија

---

3 О традиционалној и новој, иновативној методи реконструкције античке прошлости у енглеској културној средини на крају XVII и почетку XVIII века, видети J. M. Levine, *The Battle of the Books. History and Literature in the Augustan Age*, Cornell Un. Pr., 1992, 169c; О Вилијаму Шерарду, Едмунду Чизалу и рукописима о античким натписима видети, M. Crawford, „William Sherard and the Prices Edict“, *Revue numismatique*, 6e série, Tome, 159, Paris, 2003, 83–107.

4 E. Chishull, *Antiquitates Asiaticae Christianam æram antecedentes: ex primariis monumentis græcis descriptæ, latine versæ, notisque & commentariis illustratæ. Accedit monumentum latinum ancyranum. Per Edmundum Chishull, S.T.B.*, Volume 1, London, 1728.

5 M. Crawford, нав. дело, 2003, 83–107.

6 M. Crawford, нав. дело, 85.

7 M. Crawford нав. дело, 86.

8 За разлику од овог коментара, где се не препознаје рукопис, за друге је често наведено да ли се ради о Чизалу, Варду, Чендлеру или неком другом, M. Crawford, нав. дело, 92c.

оригиналног Чизалховог рукописа.⁹ Нажалост, неки од накнадно дописаних коментара су приликом организовања рукописа у томове изостављени.¹⁰

Из наведеног се види да сазнање о изгубљеном натпису, који је почетком XVIII века био узидан у Смедеревску тврђаву, можемо да захвалимо Едмунду Чизалу. Овај енглески антикивар је путујући преко Београда ка Енглеској или Турској по свему судећи видео и Смедеревску тврђаву и забележио натпис који се, како је навео, налазио узидан у тврђаву у Семендрији. Такође, евидентно је да су се Чизалови подаци о натпису сачували до данашњег дана захваљујући читавој групи енглеских заљубљеника у антику који су у XVIII веку улагали велики труд не само да забележе већ и протумаче античку уметност.

Према IMS II 63:

[*In honorem*] | *Imp(eratoris) Caes(aris) Aug(usti) | C(aius) Memm[ius?] Cyri[a] | cus [Au]g(ustalis) Ilvira[libus] | [orna]m[e]n[ti]s [---] ab or[dine] | [--- e]t ab or[dine ---] in se con | latum statuam | arg(enteam) ex p(ondo) lib(ris) XL | [-----]*

Студије указују да су споменици узидани у Смедеревску тврђаву могли бити пореклом из Виминацијума (*Viminacium*), Маргума (*Margum*), самог Смедерева, то јест античке Винцеје (*Vinceia*) или места познатог као Ауреус Монс (*Aureus Mons*).¹¹ Неопходни градитељски материјал за саму тврђаву је највероватније прво био узиман из непосредне близине, а потом из Маргума и нешто удаљенијег Виминацијума, а претпоставља се и да је коришћен и материјал из Ауреус Монса и Винцеје. С обзиром на чињеницу да су рушевине Виминацијума коришћене као мајдан грађевинског материјала за ову тврђаву, као и то да су потврде аугустала из околине најчешће такође

9 J. M. Levin нав. дело, 169с; О Вилијаму Шерарду и свету епиграфских манускрипта видети, М. Crawford, нав. дело, 83–107.

10 Рукописи су подељени у томове прво под покровитељством Чизала, а потом и Џона Варда, М. Crawford, нав. дело, 85.

11 В. Кондић, *Сејулкрални споменици римске провинције Горње Мезије* (докторска дисертација), 1965, 268; Павловић, *Историја Смедерева у речи и слици*, Смедерево, 1980, 37; С. Пилиповић, *Мий и љубав. Представе на надгробним споменицима Горње Мезије*, Београд, 2007, 76–77; С. Цветковић, нав. дело, 29с.

у Виминацијуму,¹² могло би се претпоставити да је и овај почасни натпис настао у Виминацијуму или његовој околини.

Потврде постојања аугустала на подручју римске провинције Горње Мезије нису бројне. На простору Дунавског Лимеса, поред овог натписа, најбројније су потврде из Рацијарије¹³ и, као што је већ поменуто, Виминацијума. Потом, познати су појединачни примери из Сингидунума,¹⁴ Маргума,¹⁵ Понтеса,¹⁶ и нешто јужнијег Тимакум Минуса.¹⁷ Са југа провинције највећи број натписа аугустала пориче из Скупа,¹⁸ а појединачно су потврђени и у Тетову.¹⁹

Аугустали (*Augustales*) су били свештеници посећени култу императора Авуста, а њихова организација се називала *Augustalitas*.²⁰ Међутим, аугустали нису само имали религиозну улогу већ су имали посебну важну социјалну улогу. Они су заправо чинили класу између декуриона то јест чланова градске управе и самог народа²¹. Они су служили као упориште у муниципијима и колонијама и чинили су равнотежу у односу на *ordo decurionum*, чије евентуално снажење би могло да угрози интересе самог императора.

12 *IMS* II 76; *IMS* II 78; *IMS* II 84; M. Mirković, „Neue Inschriften aus Viminacium“, *Viminacium* 13–14, 2003, 97–107, кат. 1.

13 *AE* 1979, 537; *AE* 1966, 344; *CIL* III, 1641; *AE* 2005, 1311; *CIL* III, 12647; *AE* 2011, 1103; *AE* 2012, 1251; О аугусталима у Рацијарији видети, J. Tondel, „Le Role Social Des Augustales. Dans Les Provinces Danubiennes“, *Acta Universitatis Nicolai Copernici, Historia* 12, Torun, 1979, 39c; I. Boyanov „A Dumvir of Colonia Ratiaria“, *Studia classica Serdicensia* 4, Sofia, 2015, 118.

14 *IMS* I 47.

15 *IMS* III 315.

16 *ILD* 56.

17 *IMS* III/2 24.

18 *IMS* VI 3, 21, 70–76.

19 *AE* 2009, 1190.

20 Опширније о аугусталима видети: F. Mourlot, *Essai sur l'Augustalité dans l'Empire romain*, Paris, 1895, 108–126; L. R. Taylor „Augustales, Seviri Augustales and Seviri: a Chronological Study“, *Transactions of the American Philological Association* 45, *Baltimore*, 1914, 231–253; D. Tudor „Le organizacioni degli Augustales in Dacia“, *Dacia* 6, București, 1962, 200; R. Duthoy, „Notes onomastiques sur les Augustales. Cognomina et indication de statut“, *Antiquité Classique* 39, Bruxelles, 1970, 88–105; R. Duthoy, „La fonction sociale de l'augustalité“, *Epigraphica* 36, Bologna, 1974, 134–154; R. Duthoy, „Recherches sur la répartition géographique et chronologique des termes sevir Augustalis, Augustalis, et sevir dans l'Empire romain“, *Epigraphische Studien* 11, Bonn, 1976, 143–214; R. Duthoy, „Les Augustales“, *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt* II 16/2, Berlin, 1978, 1254–1309; J. Tondel, нав. дело, 25–57.

21 D. Tudor, нав. дело, 201.

Ова нова класа високог ранга у друштвеној хијерархији је имала плебејско порекло. Они су се разликовали по свом богатству и познате су и њихове донације. Њихов проблем је био у томе што њихово богатство није могло да им купи и обезбеди им иста права у друштву која су имали Римљани рођени слободни. Сваки Римљанин који је био рођен као роб имао је препреку у добијању виших функција, магистратура, или сацердоција, како је *Lex Visellia* из 24. године предвиђао. Тако су ослобођеници морали да нађу алтернативне начине да остваре своје муниципијалне амбиције. Колегијум Аугустала је зато имао двоструку улогу, потврђивао је супериорност појединим либертинима и то поштујући основни критеријум статуса – рођење.²² Тако је *ordo Augustalium* имао важну улогу у друштвеном и политичком животу тог времена. Аугустали су били добростојећи *libertini* или *ingenui* који нису могли да побољшају свој социјални статус и који су своја добра користили у корист заједнице. Они су имали своје почасте, као што су, између осталог, *bisselium* или *toga praetexta*, могли су да имају и симболе моћи као *fasces*.²³ Они јесу могли су да седе поред курије током манифестација и имали су и друге још значајније почасте, али без реалне моћи у руковођењу града.²⁴

Почасни натпис, некада узидан у Смедеревску тврђаву, подигнут је једном, непознатом, императору, и највероватније је чинио постоље за статуу. У натпису се помињу два града, од којих би један могао да буде Виминацијум, а у том случају би могло да се ради о једном од Хадријанових наследника, током чије владавине је Виминацијум добио статус *municipium*. Формула *tria nomina*, показивала је еманципацију носилаца, то јест да су били римски грађани, а самим тим и њихов нови социјални статус. У овом случају, когномен *Cyriacus* је грчког порекла и може да покаже далеку везу овог аугустала са земљама грчког говорног подручја, или бар оријенталног дела Медитерана. Међутим, овај когномен је много значајнији показатељ сервилног порекла самог аугустала или његове фамилије.²⁵ Као и у овом случају, грчки

22 P. Veyne, „Vie de Trimalcion“, *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations* Paris, 1961, 223; R. Duthoy, нав. дело, 1974, 152–153; L. Vandevoorde, „Augustales and Decuriones. Sixteen Inscriptions from Narbonese Gaul“, *Latomus: revue d'études latines* 2 / 71, Bruxelles, 2012, 410.

23 I. Jadrić-Kučan, „Kult božice Rome u rimskoj provinciji Dalmaciji“, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, Zadar, 2011, 103c.

24 D. Tudor, нав. дело, 208

25 Cognomen *Cyriacus* потиче од грчког *Κυριακος* (*Kyriakos*), од грчког *κυριος* (*kyrios*). О потврђеним именима са грчким пореклом у Риму, видети, H. Solin, *Die griechischen Personennamen in Rom. Ein Namenbuch*, Berlin-New York, 1982, 844,

конгомен аугустала показује заправо сервилни статус либертина, а тек онда његово етничко порекло. Номен *Memmius* припадало је генсу *Memmia, gentes romane plebea*. Гледајући друге натписе аугустала из Виминацијума, може се уочити да су често присутна грчка *cognomina*: *Telesphorus* (IMS II 76); *Thallus* (IMS II 78), *Eutyches* ed *Abascantus* (Mirковић 2003, 97–107, cat. 1). И у овим случајевима она више говоре о социјалном статусу аугустала, него њиховом етничком пореклу.

Аугустал *C. Memm[ius] Cyri[a]cus* са натписа некада узиданог у тврђаву је био такође и *duumvir*, то јест припадао је локалним *offices* вишег ранга. Још у једном случају аугустала из Виминацијума, може се уочити веза са владајућим слојем самог града. Ради се о епитафу који је отац [...] *Telesphorus*, аугустал муниципија Виминацијума подигао свом сину [...] *Restitutus*, умрлом са 26 година, 2 месеца, 25 дана, који је у тада држао функцију и декуриона и младог свештеника *pontifex* (IMS II 76). Такође, и на једном натпису из Тимакум Минуса (IMS III/2, 24) потврђено је да је један аугустал био отац два декуриона.

Натпис са Смедеревске тврђаве потврђује и доделу муниципалних *ornamenta*, то јест ознаке привилегије доступне само у јавним службама. Заправо се радило о највишој почасту коју је могао да прими онај који није био рођен слободан, која је указивала да се ради заправо о личности највишег нивоа у њиховом рангу.²⁶ Додела декурионског достојанства (*ornatus ornamentis decurionalibus*) доносила је са собом као именовање у декуриона или магистрата, уплаћивање једне *somma onoraria*. У овом случају аугустал *C. Memm[ius] Cyri[a]cus* је вероватно поводом добијања ове почасту начинио посвету једном императору са статуом од сребра која је била тешка 40 либри. Важност ових почасту је била наглашена са чињеницом да су била уручивана, од почетка само *cives Romani*.²⁷ Натпис са тврђаве помиње да је овај аугустал поседовао почасне привилегије из два мезијска града, можда евентуално Виминацијума и Сингиднума.

Нажалост, ради се о данас изгубљеном почасном натпису некада узиданом у тврђаву у Смедереву, за који не постоје подаци од каквог је материјала био начињен. Међутим, помен статуе сребрне тешке 40 либри ипак указује да се радило о веома имућном грађанину вероватно Виминацијума.

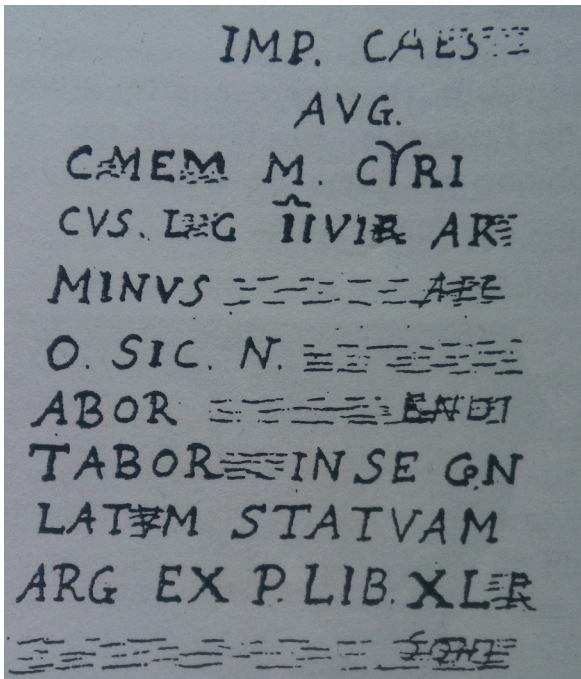

1234–1235.

26 Arnaldi–Cassieri–Gregori, „Un nuovo Magister Augustalis formiano e gli Augustales di Formiae“, *Hormos Rivista di storia antica* 5, 2013, Palermo 19.

27 A. Mócsy, *Gesellschaft und Romanisation in der Römischen Provinz Moesia Superior*, Budapest, 1970, 157–158; Langhammer, 1973, 200; J. Tondel, нав. дело, 45.

Изгубљени почасни натпис аугустала, како бележи енглески антиквар Едмунд Чизал, био је почетком XVIII века узидан у Смедеревску тврђаву. Натпис је једна од ретких потврда аугустала на простору провинције Горње Мезије. Он сведочи о повезаности аугустала и градске управе, зато што је сам аугустал припадао *ordo decurionum*, то јест био је думвир (*Ilviris*). Поред тога, значајна је и потврда доброг економског стања самог аугустала, вероватно из Виминацијума, који је поводом доделе декурионског достојанства (*ornatus ornamentis decurionalibus*) начинио ову почасну посвету са статуом од сребра једном, данас непознатом, императору.

1. Цртеж према данас изгубљеном почасном натпису. Некада узидан у Смедеревску тврђаву (*Viminacium*?) (Према: IMS II 63=CIL III 6308=CIL III 8114)

Скраћенице наслова у литератури

AE — *L'Année épigraphique*, Paris.

CIL — *Corpus inscriptionum Latinarum*.

IMS — *Inscriptons de la Mésie Supérieure*, I, II, III/2, IV, VI, Beograd, 1976–1995.

ILD — *Inscriptiones Latinae Daciae*, Bukarest, 2005.

EDH — *Epigraphic Database Heidelberg* (<http://edh-www.adw.uni-rg.de/home/>)

ЛИТЕРАТУРА

Arnaldi Adelina, Cassieri Nicoletta, Gregori Gian Luca, „Un nuovo Magister Augustalis formiano e gli Augustales di Formiae“, *Hormos Rivista di storia antica* 5, Palermo, 2013, 11–25.

Boyanov Ilian, „A Duumvir of Colonia Ratiaria“, *Studia classica Serdicensia* 4, Sofia, 2015, 115–122.

Veyne Paul, „Vie de Trimalcion“, *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*, Paris, 1961, 213–247.

Vandevoorde Lindsey, „Augustales and Decuriones. Sixteen Inscriptions from Narbonese Gaul“, *Latomus: revue d'études latines* 2 /71, Bruxelles, 2012, 404–423.

Duthoy Robert, „Notes onomastiques sur les Augustales. Cognomina et indication de statut“, *Antiquité Classique* 39, Bruxelles, 1970, 88–105.

Duthoy Robert, „La fonction sociale de l'augustalité“, *Epigraphica* 36, Bologna, 1974, 134–154.

Duthoy Robert, „Recherches sur la répartition géographique et chronologique des termes sevir Augustalis, Augustalis, et sevir dans l'Empire romain“, *Epigraphische Studien* 11, Bonn, 1976, 143–214.

Duthoy Robert „Les Augustales“, *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt* II 16/2, Berlin, 1978, 1254–1309.

Jadrić-Kučan Ivana, „Kult božice Rome u rimskoj provinciji Dalmaciji“, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku* 104, Zadar, 2011, 93–111.

Кондић Владимир, *Сејулкрални сјоменици римске ѱровинције Горње Мезује* (докторска дисертација), Филозофски факултет, Универзитет у Београду, 1965.

Langhammer Walter, *Die Rechtliche und Soziale Stellung der Magistratus Municipales und der Decuriones in der Übergangsphase der Städte von sich Selbstverwaltenden Gemeinden zu Vollzugsorganen des Spätantiken Zwangsstaates* (2–4 Jahrhundert der Römischen Kaiserzeit). Wiesbaden, Steiner, 1973.

Levine Joseph M., *The Battle of the Books. History and Literature in the Augustan Age*, Cornell Un. Pr. 1992.

Цветковић Бранислав, „Античке сполије на зидинама Смедеревског замка и града“, у М. Спремић (ур.), *Паг српске десјојовине 1459*, Београд, 2011, 393–413.

Цветковић Снежана, „Античка пластика Смедеревске тврђаве – преглед досадашњих истраживања“, *Смедеревски зворник* 2, Смедерево, 2009, 29–44.

Mirković Miroslava, „Neue Inschriften aus Viminacium“, *Viminacium* 13–14, Požarevac, 2003, 97–107.

Mócsy András, *Gesellschaft und Romanisation in der Römischen Provinz Moesia Superior*, Budapest, 1970.

Mourlot Félix, *Essai sur l'Augustalité dans l'Empire romain*, Paris, 1895.

Pilipović Sanja, „La scena di caccia: motivo di decorazione delle stele funerarie della Moesia Superior“, *Starinar* 56, Beograd, 2006, 337–352.

L. R. Taylor, „Augustales, Seviri Augustales and Seviri: a Chronological Study“, *Transactions of the American Philological Association* 45, Baltimore, 1914, 231–253.

Tondel Janusz, „Le Role Social Des Augustales. Dans Les Provinces Danubiennes“, *Historia* 13, Torun, 1979, 25–57.

Tudor Dimitru, „Le organizzazioni degli Augustales in Dacia“, *Dacia* 6, Bucureşti, 1962, 199–214.

Solin Heikki, *Die griechischen Personennamen in Rom. Ein Namenbuch*, Berlin-New York, 1982.

Crawford Michael, „William Sherard and the Prices Edict“, *Revue numismatique*, 6e série, Tome 159, Paris, 2003, 83–107.

Chishull Edmund, *Antiquitates Asiaticæ Christianam æram antecedentes: ex primariis monumentis græcis descriptæ, latine versæ, notisque & commentariis illustratæ. Accedit monumentum latinum ancyranum. Per Edmundum Chishull, S.T.B.*, Volume 1, London, 1728.

Белешка о аутору:

Сања Пилиповић,

Виши научни сарадник

Балканолошки институт САНУ

sanjapil@gmail.com

SUMMARY

An Honorific Inscription of Augustales from Smederevo Fortress (IMS II 63)

Key words: inscription, augustales, Moesia Superior, Viminacium

A huge amount of stone as funerary stele, part of the sarcophagus and sculpture from Viminacium, Margum, Vinceia and Aureus Mons have been used for the construction of Smederevo fortress. Unfortunately, there are so many of these monuments that are not preserved today, known only from documentation. One of these is the honorific inscription of one augustales and duumvir (IMS II 63), which indicates important data about the life of Augustalitas in this territory in the second half of II or III century. The inscription confirms strong relation between the augustales and the municipal administration, because this augustales was a member of the ordo decurionum. Tria nomina of the Roman citizen and cognomen Cyriacus, indicated non only possible origin of this augustalis, but, what is more important, the low social status of him and his family. Beside this, the inscription indicates his good economic status, because he made this honorific inscriptions with an argent sculpture after received his ornatus ornamentis decurionalibus.

.....

• СР - Каталогизација у публикацији
• Народна библиотека Србије, Београд

• 93/94

• СМЕДЕРЕВСКИ зборник / за издавача
• Татјана Гачпар. - 2006, бр. 1 - . -
• Смедерево (Омладинска 4) : Музеј у Смедереву, 2006 -
• (Смедерево : New press). - 24 цм

•
•
• ISSN 1452-7111 = Смедеревски зборник
• COBISS.SR-ID 136142860

.....